

УДК 399.9

*Кучеренко В.Р., д.е.н., професор, Одеський інститут фінансів УДУФМТ,
Шевченко Л.В., ст. викладач кафедри міжнародних фінансів УДУФМТ*

АНАЛІЗ НАСЛІДКІВ ВПЛИВУ ГЛОБАЛЬНОЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ НА СТАН ТОРГІВЛІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ФРН

Розглянуто основні тенденції двосторонньої торгівлі України з ФРН, визначено основні чинники, що впливають на розвиток торгівлі, зокрема наслідки впливу глобальної фінансово-економічної кризи, та запропоновано шляхи подальшого розвитку двосторонньої торгівлі.

Ключові слова: зовнішньоторговельний обіг, гравітаційна модель міжнародної торгівлі, глобальна фінансово-економічна криза, ФРН.

Рассмотрены основные тенденции двусторонней торговли Украины с ФРГ, определены основные факторы, влияющие на развитие торговли, в частности последствия влияния глобального финансово-экономического кризиса, и предложены пути дальнейшего развития двусторонней торговли.

Ключевые слова: внешнеторговый оборот, гравитационная модель международной торговли, глобальный финансово-экономический кризис, ФРГ.

The article reviews the main trends of bilateral trade between Ukraine and Germany defined the main factors that affect its development as well as the effects of the global financial crisis and the ways of further development of bilateral trade.

KEY WORDS: the foreign trade turnover, gravitational model of international trade, global financial and economic crisis, Germany.

Постановка проблеми. В світлі подій 2008 року особливої ваги набуло питання подальшого дослідження шляхів перетворення локальних економічних криз на глобальні та можливостей уникнення наслідків їхньої дії. Особливо важливим це питання є для України, як країни з перехідною економікою, для якої інтеграція в світове господарство веде до посилення залежності стану її економіки від інших країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню цього питання присвячено багато робіт вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема дослідженню поширення криз через зовнішньоторговельні зв'язки між країнами за допомогою механізму так званої “конкурентної девальвації” присвячено роботи С. Герлаха і Ф. Сметса [1], Ч. Ху і К. Каса, [2], Р. Гліка та Е. Роуза [3]. Водночас, в даних роботах не приділено уваги аспекту асиметричності торговельних зв'язків між країнами, обумовленої різним рівнем економічного розвитку торговельних партнерів та аналізу того, наскільки значним буде вплив кризових явищ в економіці розвинутої країни на економіку країни з більш низьким рівнем розвитку через двосторонню торгівлю.

Тенденції та перспективи українсько-німецьких торговельних відносин досить мало досліджуються в роботах вітчизняних фахівців у сфері зовнішньоекономічних відносин. Однак, ці питання є ключовими в участі України у світовій торгівлі, особливо в контексті європейської інтеграції. Зокрема С. А. Гуцал, С. В. Кондратюк та К. А. Фліссак розглядають проблеми, що виникають у двосторонніх відносинах, в тому числі в умовах розгортання фінансово-економічної кризи, але при цьому не використовується математичний апарат для виявлення прогнозних тенденцій [4, 7, 8, 9]. Водночас, математичне моделювання використовують О. В. Ткачук, для аналізу відносних показників асортименту та якості зовнішньої торгівлі України [5], та Л. М. Садула, для визначення потенційного рівня зовнішньої торгівлі між Україною та ФРН [6]. Разом з тим недостатньо виокремлено основні чинники, що впливають на перспективи українсько-німецьких торговельних відносин.

Постановка завдання. Аналіз впливу глобальної фінансово-економічної кризи на стан експортно-імпорتنих операцій України з ФРН, визначення основних чинників формування торговельних потоків за допомогою використання гравітаційної моделі міжнародної торгівлі та визначення шляхів подальшого розвитку двосторонніх торговельних відносин.

Результати дослідження. Німецько-українські економічні відносини постійно розвиваються з моменту проголошення незалежності України в рамках інтеграції нашої держави в систему міжнародної кооперації і розподілу праці. ФРН знаходиться серед перших країн світу за обсягом та різноманітністю зовнішньоекономічних зв'язків. Структура цих зв'язків свідчить, що Німеччина, в основному, орієнтована на Захід і на країни, що розвиваються.

Незважаючи на те, що більша частка товарообігу Німеччини припадає на економічно розвинуті країни, протягом останніх років спостерігається тенденція до збільшення обсягів торгівлі між Україною і ФРН (табл.1).

Таблиця 1. Динаміка торгівлі між Україною і ФРН.

Рік	Експорт України до ФРН (% до попереднього року)	Імпорт України з ФРН (% до попереднього року)	Частка України в зовнішньоторговель- ному обігу ФРН (% до загального обсягу)	Частка ФРН в зовнішньоторговель- ному обігу України (% до загального обсягу)
2003	88,5	37,1	0,27	8,02
2004	32,8	22,0	0,28	7,56
2005	-32,0	22,0	0,26	6,63
2006	-0,1	26,1	0,27	6,65
2007	28,1	36,7	0,31	6,80
2008	11,7	22,8	0,33	5,90
2009	-32,1	-46,2	0,24	5,99
2010	20,1	19,5	0,26	5,44
2011	17,6	49,2	0,25	5,45

Розраховано за даними [10].

Для Німеччини Україна не є стратегічним партнером, але при цьому Україна є важливим партнером для Німеччини як посередник в енергетичному діалозі між Німеччиною та Російською Федерацією, оскільки третина газу, що використовується ФРН, потрапляє на німецький ринок через газотранспортну систему України.

Для ФРН також має велике значення ресурсний потенціал України. Практично вся територія України має локально розміщені природні ресурси певного виду. Україна в цілому має середню забезпеченість підземними ресурсами, що є дуже привабливим для співпраці з нею розвинутих країн, що мають розвинуту промисловість майже по всіх галузях. Зокрема Німецька Федеративна Республіка зацікавлена в подібному співробітництві.

Головна мета зовнішньоекономічної політики Німеччини – це підвищення конкурентоспроможності продукції і, в цілому, німецької економіки на світових ринках. Особливо це стосується галузей так званих високих технологій. Таку ж саме мету ставить перед собою і Україна, маючи при цьому не менший ресурсний потенціал, але значно гірші стартові позиції в організації економіки. Зокрема співпадають галузі, в яких Україна, як і Німеччина, зацікавлена для виходу на зовнішній ринок і має національні конкурентні переваги. Це виробництво легкових та вантажних автомобілів, виробництво хімікатів, важке машинобудування, легка промисловість, оптичні товари та інші галузі. В Німеччині вони характеризуються наявністю, принаймні, трьох чи чотирьох значних місцевих конкурентів, а також надійною базою у вигляді традиційного досвіду у машинобудуванні, виробництві хімічного обладнання та транспорту.

Отже, суть двосторонніх економічних відносин України і ФРН, при досягненні кожною з країн своїх цілей, полягає саме в гострій конкуренції в одних і тих же нішах світового ринку. Одним із наслідків цього є невисокий потенціал залучення прямих іноземних інвестицій з Німеччини в перспективні для України галузі, хоча Німеччина є найбільшою з країн-інвесторів. Іншими причинами такого стану в Україні є обмеженість внутрішнього попиту та несприятливий інвестиційний клімат. Можна прогнозувати, що в міру того, як буде ліквідуватись обмеженість внутрішнього попиту, іноземні інвестиції, і зокрема з Німеччини, все більше будуть спрямовуватись не в експортноорієнтовані галузі, а в галузі, що забезпечують зростаючі потреби внутрішнього ринку, який все більше буде інтегруватися в структуру глобальних ринків.

Один із методів дослідження міжнародних торговельних потоків товарів та послуг є використання гравітаційної моделі міжнародної торгівлі, яка набула останнім часом дуже широкого використання. Зокрема, за допомогою цієї моделі були описані майбутні тренди у торговельних відносинах між Україною та Китаєм і Україною та ФРН у розгляді проблематики побудови зовнішньоекономічної політики ФРН [11, 6].

Водночас, доцільно використовувати цю модель також і для визначення ступеня впливу кризових явищ в економіці країни-торговельного партнера на вітчизняну економіку. Це можливо, оскільки такий вплив відображається на величині ВВП країни, яка, в даній моделі, є одним з основних показників. В роботі використано гравітаційну модель міжнародної торгівлі, засновану на припущенні, що обсяг двосторонніх торговельних потоків є прямо пропорційним розмірам економік (їх "масам") і обернено пропорційним відстані між ними та іншим торговельним бар'єрам. У стандартному вигляді така модель являє собою [3]:

$$\ln(F_{ij}) = \beta_0 + \beta_1 \ln(M_i) + \beta_2 \ln(M_j) - \beta_3 \ln(D_{ij}) + \epsilon_{ij} \quad (1.1)$$

де F_{ij} – обсяг торгівлі між i -тою та j -тою країнами;
 M_i – ВВП i -тої країни;
 M_j – ВВП j -тої країни;
 D_{ij} – відстань між i -тою та j -тою країнами;
 $\beta_0, \beta_1, \beta_2, \beta_3$ – коефіцієнти при змінних;
 ε_{ij} – похибка.

При цьому, у розрахунках використовується [11, 1, 2, 3] для вимірювання обсягу економіки такий показник, як ВВП країни. З метою більш точного врахування впливу кризових ефектів в роботі використано замість ВВП показник валового національного доходу (ВНД), розрахований у міжнародних доларах (табл. 2).

Таблиця 2. Динаміка валового національного доходу України і ФРН.

Рік	ФРН	Україна	Рік	ФРН	Україна
	% до попереднього року	% до попереднього року		% до попереднього року	% до попереднього року
1997	2,2	-1,1	2004	6,5	15,1
1998	2,3	-1,3	2005	5,1	6,2
1999	3,3	0,5	2006	8,7	10,3
2000	3,4	7,9	2007	5,5	11,1
2001	3,8	13,1	2008	3,7	5,2
2002	2,7	7,3	2009	-2,4	-15,0
2003	3,9	12,0	2010	3,4	6,0

Розраховано у відсотках за даними [12].

ВНД виражається сумою первинних доходів, отриманих резидентами даної країни за відповідний період, як в межах національної території, так і за кордоном, за вирахуванням доходів, переданих за кордон. У якісному відношенні відмінності між ВВП і ВНД полягають у тому, що ВВП являє собою обсяг кінцевих товарів і послуг або знову відплачує вартість, а ВНД – потік первинних доходів, отриманих резидентами даної країни внаслідок їх участі у створенні ВВП даної країни і ВВП інших країн [13]. Міжнародний долар – умовна розрахункова грошова одиниця, що застосовується при порівнянні макроекономічних показників країн світу. Обчислюється діленням одиниці валюти відповідної країни на розрахунковий показник паритету купівельної спроможності, яку долар США мав усередині США в обумовлений час. Основою такого підходу служить концепція взаємозв'язку паритетів купівельної спроможності валют і міжнародних середніх цін на предмети споживання. Цей показник краще пристосований для порівняння рівнів розвитку країн [13].

Дані табл. 2 свідчать про більш значний вплив глобальної кризи на економіку України, порівняно з ФРН. Розрахунки за даними Світового банку та Держкомстату щодо обсягів двосторонньої торгівлі України з ФРН за відповідні роки [14] дозволили визначити коефіцієнти кореляції, наведені в табл. 3.

Таблиця 3. Коефіцієнти кореляції та детермінації між обсягом двосторонньої торгівлі та ВНД ФРН і України.

Чинник	Обсяг двосторонньої торгівлі	
	R	R2
ВНД ФРН	0,93	0,87
ВНД України	0,97	0,95

Розраховано за даними [14, 12].

Таким чином, обидва чинники є значущими, але при цьому ВНД України впливає більшою мірою на обсяг торгівлі між двома країнами. Оскільки розрахунки здійснено щодо торгівлі між двома країнами, то фактор відстані залишається незмінним. Оціночні коефіцієнти регресійної моделі наведено в табл. 4.

Таблиця 4. Оціночні коефіцієнти регресійної моделі.

Коефіцієнт β	Значення
β_0	0,658
β_1 (ВНД ФРН)	0,003
β_2 (ВНД України)	0,050

Розраховано за даними [14, 12].

Можна припустити, що для України і ФРН справедливе наступне твердження: кризові явища в економіці країн, що торгують між собою, ведуть не тільки безпосередньо до скорочення обсягів двосторонньої торгівлі, а, непрямым чином, впливають також і на темпи приросту ВНД одна одної. Певною мірою це ілюструє відносна синхронність коливань ВНД та обсягу двосторонньої торгівлі України і ФРН (рис. 1).

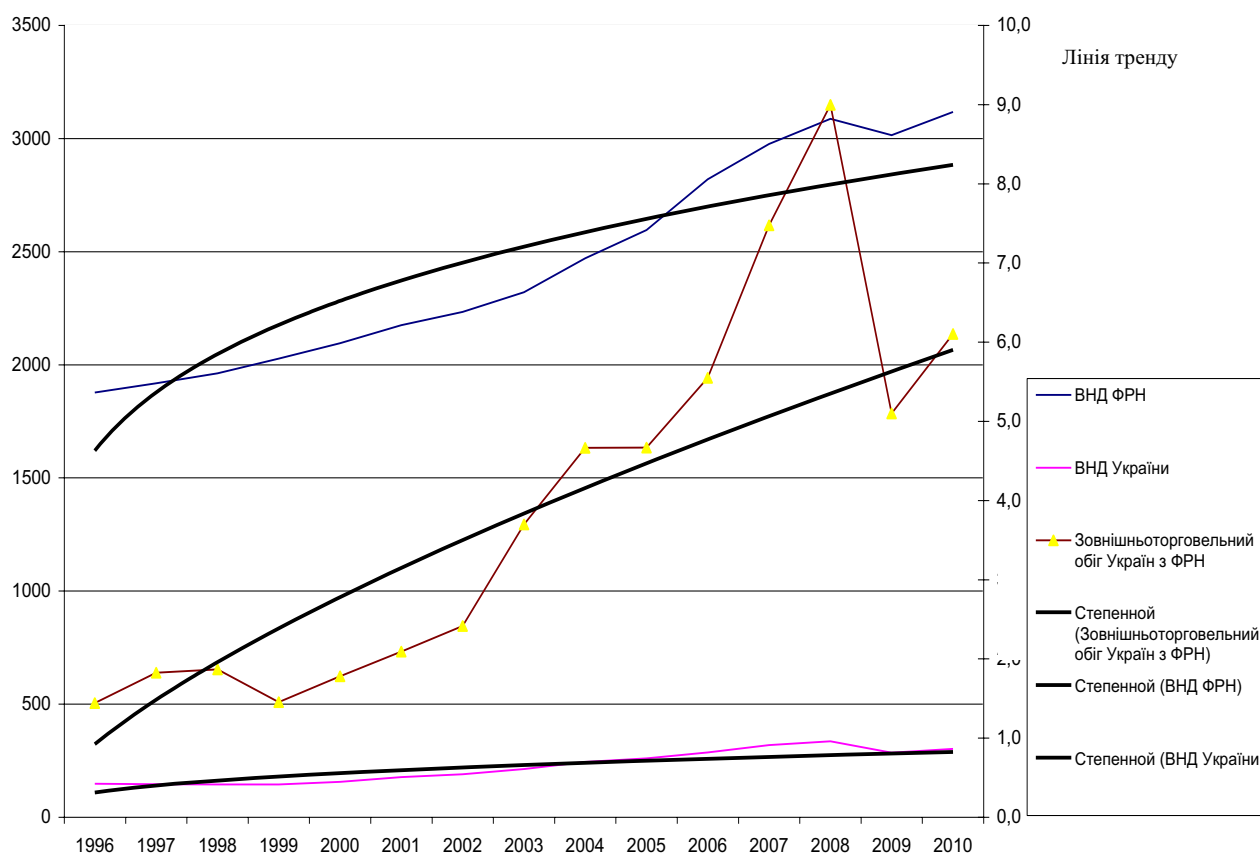

Рис.1. Динаміка ВНД та зовнішньоторговельного обігу України і ФРН.

Цей механізм описано у роботах [1, 2, 3]. При цьому такий вплив має асиметричний характер: країна, що мала вищий рівень економічного розвитку до початку кризи (а, відповідно, більший обсяг ВНД, незважаючи на повільніші темпи його приросту), суттєвіше впливає на країну з менш розвинутою економікою. При цьому, чим інтенсивнішою є двостороння торгівля, тим більш значним буде вказаний вплив. Зважаючи на те, що частка ФРН в зовнішній торгівлі України складає на момент настання кризи близько 6%, можна стверджувати, що трансмісія зовнішніх шоків через зовнішньоторговельний канал у даному випадку, хоча і мала місце, але не була достатньою для того, щоб бути головним фактором скорочення ВНД України.

У зв'язку з вищевикладеним серед подальших напрямів двостороннього співробітництва у сфері міжнародної торгівлі має бути, зокрема, поєднання виходу українських виробників на ринки країн Західної Європи з сировинною продукцією (при досягненні якомога більш високого ступеня переробки вихідної сировини) з напрямом проникнення на ринки продукції з високим ступенем обробки, керуючись результатами проведеного аналізу конкурентоспроможності українських товарів і послуг на ринку країн Західної Європи. Україні, на рівні структур державного управління, необхідно зосередитись на активному впровадженні в практику таких сучасних форм взаємних економічних відносин, що ведуть до тісної взаємодії економічних потенціалів України і країн ЄС, як міжнародна промислова і науково-технічна кооперація. Необхідним є створення системи державної підтримки і стимулювання експорту, яка сприяла б розвитку експортного потенціалу та забезпечувала прогресивні зрушення в структурі експорту шляхом підвищення частки продукції з високим ступенем обробки.

Висновки. Таким чином, використання гравітаційної моделі при дослідженні двосторонньої торгівлі дозволяє визначити наявність впливу кризових явищ в економіці країн-торговельних партнерів як безпосередньо на обсяги торговельних потоків, так і на економічний розвиток одна одної, що показано на прикладі торгівлі України з ФРН. В результаті встановлено, що торгівля України з ФРН суттєво залежить від динаміки економічного розви-

тку обох країн, але більшою мірою – від України, оскільки частка ФРН у зовнішній торгівлі України значно переважає величину зворотного показника. При цьому кризові явища в економіці ФРН, з тієї ж причини, справили порівняно з іншими чинниками, що знаходяться поза межами сфери двосторонньої торгівлі товарами, несуттєвий вплив на розвиток кризових явищ в Україні.

Отримані дані свідчать, що тенденції розвитку торгівлі України з ФРН розвиваються в одному напрямі, а, отже, підкоряються одним і тим же закономірностям, що полегшує розробку перспектив розвитку відносин і засобів досягнення взаємовигідного збалансування торгівлі. Пріоритетні галузі розвитку України, на які вона робить ставку у визначенні свого місця в міжнародному розподілі праці і міжнародній спеціалізації, повністю співпадають з переліком галузей міжнародної спеціалізації ФРН. За умови розвитку України в рамках визначених напрямів і розвитку своїх конкурентних переваг, торговельні відносини України з Німеччиною будуть і повинні змінюватись за своїм якісним і структурним характером, поки не будуть відповідати потенційним можливостям обох економік. Через співпадання цілей існує можливість співробітництва і створення нових форм кооперації у вищезазначених галузях з метою отримання взаємних вигід і «підтягуючого» ефекту для українських підприємств.

Перспективи подальших досліджень. В подальшому можливо використати дану модель як основу для більш розширеного дослідження щодо взаємозалежності розгортання кризових явищ в постіндустріальних країнах та їх трансмісії до країн з перехідною економікою через зовнішньоторговельний канал.

Література

1. Gerlach, Stefan and Frank Smets. Contagious Speculative Attacks // CEPR Discussion Paper. – 1999, №1055. – P. 42.
2. Huh, Chan and Kenneth Kasa. A Dynamic Model of Export Competition, Policy Coordination and Simultaneous Currency Collapse // Federal Reserve Bank of San Francisco Center for Pacific Basin Studies. Working Paper. – 1999, № PB97-08. – P.23.
3. Eichengreen B., Rose A. K. Staying Afloat When the Wind Shifts: External Factors and Emerging-Market Banking Crises // NBER Working Paper. – 2001., № 6370. – P.48.
4. Гуцал С. А. Відносини України та Німеччини: пріоритети, проблеми, перспективи / С. А. Гуцал // Стратегічні пріоритети. – 2011. – №4 (21). – С. 148–155.
5. Ткачук О. В. Товарна диференціація торгівлі України з Європейським Союзом / О. В. Ткачук // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №7(109). – С. 48–55.
6. Садула Л. М. Зовнішньоторговельна політика ФРН (національний та наднаціональний рівні формування і реалізації): дис. ... канд. екон. наук: 08.05.01 / Садула Любомира Миколаївна. – Л., 2006. – 198 с.
7. Кондратюк С. В. Європейська політика об'єднаної Німеччини / Кондратюк Сергій Володимирович – К., 2008. – 264 с.
8. Сокурєнко П. І., Авраменко І. М., Авраменко О. І. Світова торгівля: стан та сучасні тенденції розвитку / П. І. Сокурєнко, І. М. Авраменко, О. І. Авраменко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – №4, Т. 1. – С. 207–210.
9. Фліссак К. А. Коопераційна модель розвитку двосторонніх економічних відносин України і Німеччини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / К. А. Фліссак – Т., 2008. – 23 с.
10. Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами / Офіційний сайт державної служби статистики України // <http://ukrstat.gov.ua/>.
11. Щербата З. Я. Застосування гравітаційної моделі при оцінці українсько-китайських економічних зв'язків // Збірник наукових праць. – Севастополь–Донецьк: ДонНУ, РФ НИСИ в м. Донецьку, 2009. – С. 200–204.
12. ВВП по ПКС из мирового банка <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.MKTP.PP.CD?page=3>.
13. Словник сучасної економіки Макміллана / Пер. з англ. – К.: «АртЕк», 2000. – С. 43.
14. Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами / Офіційний сайт державної служби статистики України // <http://ukrstat.gov.ua/>.